

Juha Kivekäs

Kertomuksia Lapista osa 4

Itä-Lappi

Alkusanat:

Kirjaan on koottu kertomuksia vanhoista lehdistä Utsjoelta, Inarista, Kittilästä, Sodankylästä, Sallasta sekä Kemijärveltä ja näiden lähiseuduilta, mukana on myös Kaarle Vuomajärven kirjoitukset Kittilän murteella.

Kirjan valokuvat ovat etupäässä Geologian tutkimuskeskuksen-, Suomen metsämuseon, Museoviraston ja Oulun Yliopiston kirjasto sekä Nurmeksen museon, siitä kiitos heille. Muutama kuva on myös Lauri Siivosen ja Yrjö Kortelaisen ottamia sekä yksi Paavo Riihitammelan lahjoittama. Mukana on myös vanhoista lehdistä kerättyjä kuvia.

Haluan kiittää Jouko Kiviniemeä, Pekka Sammallahtea, Matti Morotajaa, Kaarle Vuomajärveä ja Paavo Riihitammelaä asiantuntevista neuvoista kirjoitusten tietojen tarkistamisessa sekä vaimoani Kiia tuesta ja ymmärtämisestä tätäkin kirjaa tehdessäni. Ilman teidän myötävaikutusta tämä kirja ei olisi syntynyt.

Kirjan piirrokset ja maalaukset ovat Yrjö Kortelaisen tekemiä.

Omistan tämän kirjan rakkaalle pojalleni Jesselle.

Juha Kivekäs

Kustantaja:

BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja:

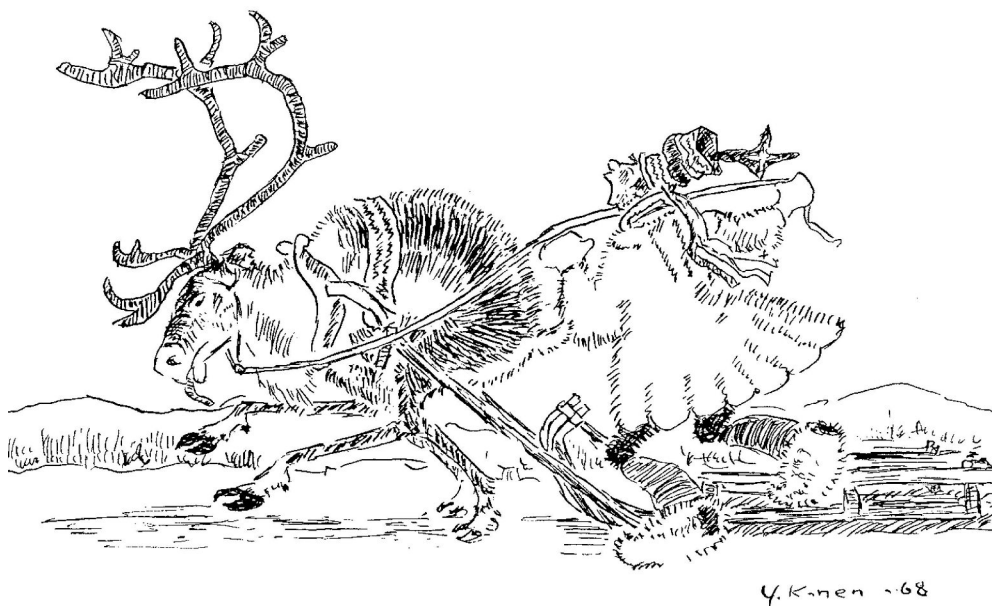
BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN 978-952-318-584-5

Juha Kivekäs.

Kertomuksia Lapista osa 4.

Kittilän, Sodankylän, Kemijärven, Sallan, Paana-
järven, Inarin ja Utsjoen seudut.

Havske guojbme oaned matke. — Hauska kumppani lyhentää matkan.

08.01.1901 Perä-Pohjolainen no 3

Inarilaisten ja Sodankyläläisten poronsyöttörajojen riitoja.

Louhelle kirjoitetaan Inarista sodankyläläisten hankkeista saada Inarin poronsyöttö-aloja eli palismaita huostaansa seuraavaa: Joulujuhlien aikana saapui tänne Inariin Sodankylän pitäjältä eräs poropaliskunnan johtaja, joka tahtoi Inarin kunnan jäsenten kanssa saada aikaan sopimusta, jotta poroaita rakennettaisiin Inarin pitäjään alueelle Sodankyläläisten poroille. Inarinkunnan jäsenet eivät kuitenkaan voineet ollenkaan suostua tähän kylläkin omituiseen pyyntöön, vaan mies sai palata takaisin ilman, että asia tuli toimitetuksi.

Nyt on kuitenkin Inariin tietoon tullut, että osa Sodankylän kunnanjäseniä on korkeilta asianomaisilta pyytännyt lupaa rakentaa sanottu poroaita Inarinpitäjään alueelle aina Ivalojoen laaksoon, jotka täten korkeitten asianomaisten luvalla anastaisivat haltuunsa Inarin paraita poronsyöttö palismaita Ivalojoen eteläpuolelta Tolos- ja Kyläjoen väliltä.

Anomuksessaan kuuluvat arvoisat hakijat myöskin lausuneen että Inarissa on useita poronvarkaita,—jotka hävittivät heidän porojaan täällä! Tämä asia nyt kuitenkin olkoon toistaiseksi miten tahansa, se on heidän ja Inarin kunnan sekä järjestyksen valvojain asia — selvittää tätä vyyhtiä. Nyt tahtoo kirjeenvaihtaja ainoastaan puhua haetun poropalismaan haetusta anastuksesta. Tämä Inarin kunnalle niin tärkeä asia ei saa mainitsematta jäädä ilman että tietoon tulee yleisölle sen oikea laita.

Ikimuistoisista ajoista on ”vedenjakaja” ollut rajana Inarin ja Sodankylän pitäjän välillä kun ei vielä mitään todellisia rajapyykkeitä ollut.— Raja on kulkenut Tönnösvaarasta Ukselmanpään yli Saariselkää pitkin

ja siitä Talkkunaoiviin Venäjän rajalle. Sen rajakäynnin aikana, jonka entinen varamaanmittari Berg toimitti Inarin ja Sodankylän välillä jo useita vuosia sitten koetti hänen sodankyläläinen oppaansa johtaa harhaan maanmittaria ja rajan suunnitusta ja ilmoitti vanhanrajan kulke-
neen Tönnösvaarasta Kaunispäähän ja siitä suoraan Venäjän rajalle.

Kaunispää on kuitenkin vain 2 penik. Etelään Törmäsen talosta Inarin pitäjään Kyrönkylässä. Nähtiin jo tämän mainitun rajankäynnin aikana että vilppiä harjoitettiin Sodankyläläisten puolelta, kun he täten tahto-
vat saada anastetuksi Inarin paraita metsästys- ja poronpalispaikkoja sekä lohen kalastusta Luttojoen, Suomujoen ja Muosakkavaarajoen y. m. lohijoissa.

Mutta mainittu opas sattui kumminkin erään kerran nuotiotulen ääres-
sä puhumaan liika äänekkäästi tovereilleen, kuinka ja miten nyt Inari-
laisilta nenä niistetään. — Tätä puhetta lienee maanmittarikin huoma-
matta saanut kuulla, koska hän sanoi, ”vai niin, tälläkö tavoin te olette
minua opastaneet ja pettäneet. Alas paalut ja heti.” —

Vielä tänään on olemassa ja todistaa tämä väärä rajalinja sodankyläläi-
sten vilpillisyydestä. Asiasta saivat inarilaiset heti tiedon, jonka takia
he lähettivät uskotunmiehen panemaan vastalauseetta tätä laitonta rajan
käyntiä vastaan. Samoin muutkin asianomaiset panivat vastalauseen,
sillä kokous tästä rajankäynnistä oli kuulutettu juuri kelirikon aikaan
Kittilään, jottei kukaan Inarista voinut sinne päästä.

Mikä tulos rajankäynnistä oli, emme tiedä mutta ei liene sitä vahvistet-
tu, jonkatakia metsäntakseeraus ja kartoitus on suoritettu pitäen veden-
jakajaa pitäjänrajana. Inarissa on siksi paljon poroja, että palismaat jo
tuntuvat omillekin poroille liika vähäisiksi tuleman. — Sitäpaitse ovat
pyydettyt alat Kyrön, Ivalon ja Paaderkylien paraita palismaita

Taikauskoa Pohjanperillä.

Pohjan perän asukkaat olivat muinaisina aikoina hyvin kuuluisat taikureina ja poppamiehinä. Pohjan noita ja Lapin taikuri olivat nimittäin Etelä- ja Keski-Suomen asukkaille sekä kunnioituksen että kauhun esiinneeä. Sitä todistavat muun muassa monet hullunkuriset kertomukset, joita entisten aikojen muistoina vielä kuulee kansan seassa kerrottavan ja osittainpa vielä kuulee uskoitavankin.

Jos taloa kohtasi joku onnettomuus tahi vastenmielinen tapaus sattui, niin silloin oli aina ”apu saatava Pohjolasta taikka taikuri Lapista”, sillä kyllä Pohjan noita ”taisi noitua noidan nuolet, vihollisenkin vimman asettaa”. Nyt ovat kuitenkin ne ajat suurimmaksi osaksi olleet ja menneet, jolloin moisilla harhaluuloilla voitiin kansaamme uskottaa. Kartunut tietomäärä, koulut ja kansamme syviin riveihinkin aina enempi ja enempi levennyt kirjallisuus vaikuttavat sen, että poppamiesten valta on jo kukistunut, eikä siis enää kukaan valistuneempi kansalainen muistelekaan näitä asioita muuta kuin muinaisen tietämättömyyden tuottamina harhaluuloilla.

Kumma on kuitenkin uskoa, että taikauskolla meidän seuduillamme on vielä paljon vaikutusta kansan seassa. Tuhka tiheään kuulee vielä nytkin kerrottavan, kuinka nuo ympäri maata kiertelevät veijarit turhan-aikaisilla taikatempuillaan aikaansattavat monenlaista pahennusta kansan seassa. Ensin he uskottavat herkkäuskoista kansaa joutavilla jaarituksillansa ja sitte keinolla tahi toisella viekottelevat heidät monenlaisiin tuhmiin tekoihin, joista vielä vaativat palkinnon vaivoistaan. Ja tuo taitamaton kansa antaakin usein pettää itsensä ja tulee tällä tavalla monta kertaa petettynä tehneeksi semmoisia tekoja, josta heillä ei ole muuta kuin vahinkoa ja ikävyöksiä monenkinlaisia. Olkoon seu-

raava tositapaus muiden muassa todisteena tuon taikauskon seurauksista. Tapaus oli seuraava: Eräältä talolliselta Tornionseuduilla varastettiin joku aika sitten navetasta lampaita, eikä varkaasta voitu saada millään keinon tietoa, silloin meni lammasten omistaja erään paikkakunnalla asuvan, ja kuuluisaksi tunnetun noidan luo, häneltä muka varasta tiedustelemaan, sillä hän voisi muka varmuudella varkaan ilmoittaa. Ja nytkös ryhdyttiin temppuja tekemään! —Ei kauvan aikaa viipy-nytkään ennenkuin poppamies väitti. täysinäiseen viinapikariin katso-malla, varmuudella jo voivansa sanoa, kuka varkauden oli tehnyt.

Nimeä ei hän kuitenkaan tahtonut muka sanoa, koska se oli tunnettu henkilö mutta varkaan tuntomerkit luettelteli hän jotensakin tarkalleen ja väitti ilmiantonsa olevan ihan varman. Sattuipa nyt niin hullunkurisesti tapahtumaan, että tuntomerkit soveltuivat hyvin erääseen henkilöön. Tästä huolimatta levesi kuitenkin huhu että se pian tuli syytetynkin tiedoksi. Täydellä syyllä suuttuneena moisen kunniaansa loukkaavan huhun levittämisestä haastatti hän lammasten omistajan valheellisten kertomusten levittäjänä kunnianloukkauksesta oikeuteen.

Nytkös tuli hätä taikojen teettäjälle! —Asia oli keinolla taikka toisella sovittava ja niin oli hän pakotettu turhanpäiväisten juttujensa sovituksi herkkäuskoisuutensa tähden maksamaan kolmattakymmentä markkaa rahaa, ja sitä paitsi taikojen tekiälle hyvät palkat tempuistansa. Olisi useampia samankaltaisia tapauksia kerrottavina taikauskon tuottamista ikävyyksistä niiltä seuduin, —mutta riittääköön tämä jo esimerkkinä siitä, mihinkä hullutuksiin moinen herkkäuskoisuus saattaa. Ei siis luulisi kenenkään järkevän ihmisen luottavan noitien apuun, sekä niiden taikatemppeihin, — mutta ”syvällä on tammen juuret” ja samoin kansankin mieliin juurtuneet käsitteet. Kauvan kestää nimittäin taistella sivistyksen taistelua, ennenkuin moiset epäkohdat juurinensa pois ruhdotaan. Senpä huomaamme siitäkin, että jätteitä taikauskosta löytyy usein siinäkin jossa niitä vähin luulee olevan.

Erittäinkin on maamme pohjoisin osa se seutu, jossa vielä paljonkin taikureihin luotetaan. Esimerkin vuoksi luettelemme tässä joitakuuta seutumme tavallisempia taikatemppuja: Vaaksiaisten pistoja välttääkseen on paras keino kolme kertaa hampaitansa näyttämättä sylkäistä vaaksiaispesään, Vihamiehen kirot eivät voi vahingoittaa, jos pidetään käyttämätön silmineula aina alusvaatteisiin pistettynä sydämen kohdalla. Salama ei ihmistä vahingoita, jos menee kasvavan puun alle ja vetää ristin puunrunkoon. Ruumista huoneesta pois vietäessä on välttämättä kolme kertaa kuollutta pyydetävä lähtemään pois, sillä muussa tapauksessa olisi ruumis niin raskas, että sitä ei jaksettaisi huoneesta ulos kantaa. Talosta kirkkomaalle ruumista vietäessä nakataan kolme kertaa tuhkaa kenenkään näkemättä ja tietämättä, ruumiin perään, jotta ei kuollut kävisi enää kotonaan.

Paras keino metsämiehelle saada pyssynsä tarkaksi on se, että hän ampuu pyssyllään kolme kertaa ehtoollisleivän läpi. — Kalman vaivoista pääsee panemalla kopeekan ja ruostuneen naulan hautapatsaan alle; hammastaudista taasen kaivamalla kipeää hammasta hautarististä otetulla puupalasella. Niin hullunkurisilta kuin moiset temput tuntuvatkin, on niillä paljon puolustajia kansan keskuudessa. Paljo on siis vielä valistuksen ystävillä tehtävää ja tosityötä ja ponnistusta vaaditaan siis vielä ennen, kun tiede ja sitä seuraavaa valistuneempi mieliala saapi kansan syvistä riveistä harhaluulot poistetuksi. —

Emme kuitenkaan ole edellä olevalla, arvelee T. U, tahtoneet sanoa, että ei pohjan perän kansassa olisi valistuneempiäkin — mutta totena pysynee kuitenkin se väite, että seuduillamme on vielä paljon turhia harhaluuloja kansassamme vallitsevina, ja jotka siis kehoittavat valistuksen ystäviä hartaaseen työhön kansamme kohottamiseksi tässäkin suhteessa

Tulva Sodankylässä. Kuva: 02.06.1910 Helsingin kuvalehti :

Kemijoen jäät ajautuneet niitylle ja maantielle Rovaniemellä. Pilkutus osoittaa maantietä. Kuva: Helsingin Kaiku 1910.

Kurujärven lappalaisia, Sompio. Magga Kaarina ja Aslak, Kaarinan äiti oikealla, Aslakin sylissä tod.näk. Inkeri ja takana Juhani. Edessä lapsi Inker-Marja (Myöhemmin Hetta) äitinsä sylissä ja vasemmalla Elsa. Kuva: Arvi Saverikko 1936, Lusto, Suomen Metsämuseo.

Syysjärvi v.1939, Knut Vallen talo ja liemuskota, katos jossa valmistetaan karjalle lientä. Kuva: A. L. Backman?, Lusto,

Ivalon uusi matkailumaja, henkilöauto, norjalaisten telttä 1930-luku. Kuva: Väinö Hämäläinen, Nurmeksen museo.

Lassi Nikodemus lasten lapsiensa kanssa Vuotsossa. Kuva Curt Fircks, heinäkuu 1905. GTK.

13.11.1901 Tornio no 88 —

Muistelmia Lapin matkoilta

Kesäkuun 21 päivänä lähdemme soutamaan ylös laakea rantaista Ounasjokea ja juhanuuspäiväksi saavumme Pallastunturin juurella olevaan Kyrön kylään. Kylä on pienenpuoleinen. Kumminkin on tänne rakennettu huoneisto ensi aluksi kiertokoulua varten, mutta toivottavasti tulee se aikaa myöten muuttumaa kansakouluksi. Koulutalo on aika hyvä tarkoitustaan varten, siinä on tilava opetussali, mutta opettajalle ainoastaan kamari ja keittiö.

Kuten jo sanoin, on Kyrön kylä lähellä komeata Pallastunturia, tunturia, josta sanotaan olevan kauneimman näköalan koko laajassa Lapis-
sa. Eikä suotta kerskattane, sillä moni on ihastunut siihen iki-hyväksi, meille kerrottiin esimerkiksi eräästä englantilaisesta — Key nimisestä herrasmiehestä joka oli niin ihastunut Pallastunturia ympäröimään luontoon, että muutti asumaan Pallasjärven rannalle.

En malta olla hänestä huikan enemmän kertomatta. Mainitsemani englantilainen kun oli ensin asunut Muoniossa ja Kemijärvellä, muutti sitten majailemaan Pallastunturin juurelle.— Siellä hän ensin eleli eräässä talossa, vuokrasi talon maan metsästysmaakseen, mutta ei hän silti itse koskaan metsästänyt, eikä antanut muidenkaan. — Piti vaan maata metsäriistan rauhoituspaikkana. — Seudun väestöllä oli hän teettänyt työtä, mutta sellaista, josta ei hänelle itselleen, eikä ympäristölleen ollut mitään hyötyä — hän toimitti vaan työnansioita seudun väestölle. Mutta eipä tyytynyt ylhäinen englantilainen toisen hyyryläisenä kau'aa asumaan, —omaa taloa rupesi rakennuttamaan. Itse oli hän rakennusmestarina ja työnjohtajana, väliin hän seisautti työn, ettei se niin äkkiä loppuisi, mutta palkan olivat miehet saaneet siitä huolimatta

Kirjaan on koottu vanhoja lehtikirjoituksia Utsjoen-, Inarin-, Kittilän-, Sodankylän-, Paanajärven- sekä Kemijärven seuduilta. Mukana on mielenkiintoisia kuvauksia alueiden tapahtumista ja ihmisten elämästä.

Kansikuva: Yrjö Kortelaisen maalaus: Poro.

Takakansi: Tanhuan Koskenniska Luirojoella Sodankylässä, kuvassa Susanna Kristiina Arajärvi os. Luukas. Kuva: Väinö Tanner v.1905, GTK.

BoDTM
BOOKS on DEMAND

www.bod.fi